

نقش کیفیت طراحی و اجرا در تحقق مفهوم هویت در معماری معاصر ایران

محمدجواد مهدوی نژاد*، سیده سارا طالب هاشمی**

۱۳۹۵/۰۳/۲۶

تاریخ دریافت مقاله :

۱۳۹۵/۰۸/۲۵

تاریخ پذیرش مقاله :

چکیده

معماری سنتی ایران، گنجینه‌ای بی‌بدیل از آثار شاخص و ارزشمندی است که در طول سالیان متمادی شکل گرفته است. این آثار ارزشمند نشان از اندیشه‌ای والا در میان گذشتگان و نیاکان پاک‌سرشتی دارد که این آثار را به میراث گذاشته‌اند. از چنین معماری غنی و ارزشمندی انتظار می‌رود که فرزندی خلف و نیکو داشته باشد. از این رو، می‌توان انتظار داشت آثاری فاخر در معماری معاصر ایران ساخته شوند که به شکلهای مختلف بازتابنده هویت والای اسلامی ایرانی در دل خود باشند. تنها در چنین اوضاعی می‌توان معماری معاصر ایران را امتدادی از معماری سنتی ایرانی و بازنمایی هویت ایرانی دانست. دست‌یابی به معماری فاخر و ارزشمند، منجر به شکل‌گیری تلاشهایی فراوان شده است که با هدف حفظ و احیای هویت ایرانی اسلامی مشاهده می‌شوند. از این رو، مطالعاتی فراوان از جنبه‌های متفاوت به بررسی هویت ایرانی-اسلامی در معماری معاصر پرداخته‌اند. مروری بر پیشینه تخصصی موضوع نشان دهنده آن است که یک معماری فاخر مستلزم کیفیت در طراحی و بخصوص اجراست. از آنجایی که مسأله تنزل کیفیت طراحی و اجرا یکی از مشکلات امروز معماری ماست، در این پژوهش به بررسی کیفیت طراحی و اجرا و تحقق مفهوم هویت پرداخته خواهد شد. از این رو، پنج عامل توجه به زمینه طراحی، توجه به مسائل اقلیمی، خوانایی طرح، فرم‌گرا از معماری گذشته و مفهوم‌گرا از معماری گذشته به عنوان متغیرهای اصلی هویت انتخاب شدند. برای بررسی کیفیت ساخت نیز پنج شاخص انسجام طراحی (وحدت)، اسکلت با دوام، اجرای صحیح نما، مصالح و توجه به زمینه در نظر گرفته شد که به نوعی معرف سطح کیفیت طراحی و اجرا هستند. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسش‌نامه و تکنیک پیمایش استفاده شد. روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی است و برای تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که رابطه‌ای معنادار و مثبت بین کیفیت طراحی، اجرا و هویت وجود دارد و عامل انسجام طراحی بیش از عوامل دیگر در تحقق مفهوم هویت نقش دارد.

کلمات کلیدی: کیفیت طراحی، کیفیت اجرا، هویت اسلامی ایرانی، معماری فاخر، معماری معاصر ایران.

* استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران: Mahdavinejad@modares.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران: sara.talebhashemi@modares.ac.ir

مقدمه

مباحث مربوط به معماری معاصر ایران، یکی از موضوعات مهم محافل معماری است و اهمیت آن نیز از آنروست که مبتلا به جامعه معماری است و نیاز به پژوهش و دستاوردهای جدید در این حوزه به خوبی مشاهده می‌شود. در مطالعات و پژوهشهایی که در حوزه معماری معاصر ایران صورت گرفته‌اند، موضوع هویت یکی از موضوعاتی است که بسیار مورد توجه است و بعد از پشت سر گذاشتن دوران مدرن و روی آوردن به معماری جهانی، بار دیگر توجه بسیاری از پژوهشگران و طراحان، به هویت ایرانی اسلامی جلب شده است.

موضوع مهم دیگر که در سالهای اخیر جزو موضوعات جدا نشدنی از معماری معاصر شده است، انتقادهایی است که به ساخت و ساز و کیفیت طراحی و اجرا وارد است. به دلیل رشد سریع جمعیت و نیاز به ساخت و ساز در زمان کم با حجم زیاد، از کیفیت طراحی و اجرا کاسته شده است و ورود افراد غیرحرفه‌ای به این حوزه نیز به این مسأله دامن زده است. بنابراین اهمیت حفظ ارزشهای هویتی معماری ایرانی در این روزگار که از کیفیت طراحی و اجرا کاسته شده است و ارتقای آن با کمک گرفتن از مفهوم هویت، روز به روز افزایش می‌یابد.

پرسشهای تحقیق

۱. هویت در معماری معاصر ایران با چه شاخصهایی سنجیده می‌شود و چه جایگاهی در معماری معاصر ایران دارد؟

۲. کیفیت طراحی و اجرا در معماری معاصر ایران با چه شاخصهایی سنجیده می‌شود و چه جایگاهی در معماری معاصر ایران دارد؟
۳- آیا دو بحث کیفیت ساخت و هویت اسلامی ایرانی همبسته‌اند؟

ادبیات موضوع

الف) معماری دیروز برای امروز و معماری امروز برای فردا

در پژوهشهایی که در حوزه معماری معاصر ایران از بعد از انقلاب اسلامی انجام شده است، جریانها و گرایشهایی بازشناسی شده است. گرایش به احیای معماری اسلامی- ایرانی یکی از گرایشهای شناخته شده در معماری معاصر ایران در اواخر دوران پهلوی دوم و بعد از انقلاب اسلامی است که در کنار تمایلاتی چون گرایش به معماری پست مدرن، گرایش به استفاده از تکنولوژی روزآمد و گرایشهای تجدید حیات گرایانه مشاهده شده است. (مهدوی نژاد، ۱۳۸۵: ۱۲-۲۳) گرایشهای هویت گرا و تجدید حیات گرایانه از مهمترین آنها در معماری معاصر ایران هستند (مهدوی نژاد و دیگران، ۱۳۸۹: ۹۵-۱۰۲) که سعی در احیای هویت ایرانی- اسلامی دارند.

تلاشی که امروزه برای رسیدن به یک معماری با شکوه در کشورهای اسلامی و در حال توسعه می‌بینیم، به نوعی می‌توان تلاش برای احیای هویت فرهنگی و اسلامی خود بدانیم که سعی دارند آن را در روزگار معاصر، در معماری معاصر خود نشان دهند. خودباوری و علاقه این کشورها به هنر و معماری اسلامی خود را می‌توان ریشه‌ی احیای هویت اسلامی بدانیم. دستیابی به هویت اسلامی در معماری معاصر موضوعی است که علاوه بر

ب) هویت

هویت در لغت به معنی تشخیص (دهخدا، ۱۳۳۴: ۳۴۹)، حقیقت شیء یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری او باشد (عمید، ۱۳۶۳: ۱۹۸۴) یا آنچه موجب شناسایی شخص باشد. (معین، ۱۳۷۱: ۵۲۲۸) هویت خاصیتی است که با مقایسه یک پدیده با تصویری که از گونه‌های مشابه آن در ذهن نقش بسته است، پدید می‌آید، این اتفاق را این‌همانی یا تشخیص هویت می‌گویند. به عبارتی هر فرد در ذهن خود تصویری از پدیده‌های گوناگون دارد که در مقابله با هر رویدادی انتظار دارد تصویر ذهنی خود را بیابد. (پاکزاد، ۱۳۸۱: ۱۰۶) «گیدنز» هویت را همان چیزی می‌داند که فرد، همانطور که در اصطلاح «خود آگاهی» آمده است، به آن آگاهی دارد. به عبارت دیگر هویت چیزی است که هر فردی آن را به طور مداوم و روزمره ایجاد می‌کند و در فعالیتهای بازتابی خود حفاظت و پشتیبانی می‌کند. (گیدنز، ۱۳۷۸: ۸۱) «کریستوفر الکساندر» در مطالعات خود، در بناهایی که طی هزاران سال در جوامع سستی ساخته شده‌اند، با وجود تمام تنوع و تفاوت‌های موجود، وجه اشتراکی یافته است که آن را هویت کالبدی می‌داند و دلیل وجود این هویت را ساختن در چارچوب راه بی‌زمان می‌داند. از نظر وی این هویت دلنشین نه صرفاً ناشی از طرحهای آزادانه و بدون ماشین است، نه ساخته شدن به آرامی در طول زمان و نه ناشی از تاریخی یا ابتدایی بودن روند احداث این بناها، بلکه هویت موجود در این بناها از آن روست که بسیار ژرف و پرمایه هستند و در طی روند ساخت، امکان یکپارچه شدن با پیرامون خود را پیدا می‌کند. در این روند ساخت هیچ نفسانیتی در کار نیست و

نخبگان و صاحب نظران، مورد توجه گروه‌های مختلف مخاطب نیز بوده است. (مهدوی نژاد، ۱۳۸۴: ۶-۱۳) این مهم، اهمیت جایگاه هویت ایرانی اسلامی را در معماری معاصر کشورمان نشان می‌دهد. هویت ایرانی-اسلامی در شناساندن خصوصیات فرهنگی سرزمینمان جایگاهی ویژه دارد. بنابراین در زمینه معماری و شهرسازی نیز دستیابی به یک معماری با هویت موضوعی پر اهمیت است که با مرور زمان به خواست طیف وسیعی از مخاطبان معماری تبدیل شده است. (مهدوی نژاد و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۱۳-۱۲۲)

تصویر ۱: ساختمان ادارات مرکزی راه آهن جمهوری اسلامی ایران (مأخذ: نگارندگان)

تصویر ۲: ساختمان اداری تجاری صادقیه (مأخذ: نگارندگان)

تصویر ۳: برج قوامین (مأخذ: نگارندگان)

فقط ملازمت و همراهی ضرورتها دیده می‌شود. (الکساندر، ۱۳۸۱: ۴۵۳-۴۵۷) «کریس ابل» عمل اصلی معماری را شناخت و فهم شرایط هر مکان می‌داند و طبق نظریه‌های نوربرگ شولتز بیان می‌کند که شناخت فرایند عمیق هویت یابی، دوستی انسان با محیطی ویژه را پدید می‌آورد و هویت یابی انسان با یک مکان باعث ایجاد تشخیص آن مکان می‌شود. از نظر وی ویژگیهای خاص هر مکان باعث تمایز آن مکان از سایر مکانها می‌شود و این ویژگیها هستند که از هر مکان وجودی یکتا می‌سازند و روح مکان را به وجود می‌آورند. این پدیده هدف اصلی معماری است (ابل، ۱۳۸۷: ۲۶۷) هویت اسلامی یک محله زمانی قابل شناسایی است که مسجد در کانون فضایی آن قرار گیرد؛ علاوه بر اینکه مسجد بتواند شکل و نوع تعامل میان شهروندان را سازماندهی نماید. (مهدوی نژاد و مشایخی، ۱۳۸۹: ۶۶) بنابراین، می‌توان گفت که هویت هر فضایی به آن فضا تشخیص می‌دهد و ضمن وجود شباهتهای ظاهری، فضایی یکتا ایجاد می‌کند.

ج) کیفیت طراحی و اجرا

مفهوم کیفیت موضوعی است که در تمام زمینه‌های حوزه معماری و شهرسازی اهمیت دارد و از کیفیت فضا گرفته تا کیفیت ساخت و ساز می‌توان به بحث درباره آن پرداخت. به همین دلیل برای پی بردن به مفهوم کیفیت طراحی و اجرا، باید در وهله اول به معنای کیفیت پی برد و دانست کیفیت با چه ویژگیهایی سنجیده می‌شود. تعریف کیفیت بدون تعریف کمیت امکان پذیر نیست. کمیت، پارامتری قابل اندازه‌گیری است که توسط اعداد بیان می‌شوند و اندازه، مقدار، میزان و ... یک

پدیده یا سیستم را نشان می‌دهد. این در حالی است که کیفیت موضوعی است که قابل اندازه‌گیری با اعداد نیست، بلکه ویژگی است که به احساس افراد بستگی دارد و چگونگی یک پدیده است که تأثیر عاطفی و عقلانی خاص بر انسان می‌گذارد. همین موضوع باعث شده است تا برای مردم، کمیتهای کمتر از کیفیتها قابل درک باشند. کیفیت به عنوان ویژگی اساسی پدیده‌ها باعث تمایز پدیده‌ها از یکدیگر می‌شوند. (پاکزاد، ۱۳۸۱: ۱۰۰-۱۱۱) کیفیت طراحی و اجرا بطور کلی در طراحی و ساخت مساجد، تکایا، مدرسه‌ها و دیگر آثار فاخر معماری ایرانی حضور دارد. (مهدوی نژاد، ۱۳۸۱: ۲۴) ساخت بناهای تاریخی در دوران اسلامی، تجلی حکمت اسلامی در کالبد بناهای ایرانی است. (مهدوی نژاد، ۱۳۸۳: ۵۸-۶۰) توجه به ریشه‌های نظری و عملی ساخت این بناها در حوزه نقد معماری از اهمیتی بسزا برخوردار است. (مهدوی نژاد، ۱۳۸۴: ۷۰) از این رو، در تحلیل این گروه از آثار معماری، باید ریشه‌های نظری در کنار مشخصات کارکردی توجه شود. (مهدوی نژاد و ناگهانی، ۱۳۹۰: ۲۳) کیفیت طراحی و ساخت، موضوعی است که از جنبه‌هایی متفاوت قابل بررسی است و امروزه تلاشهای بسیاری در زمینه ارتقا سطح فرهنگ عمومی و افزایش استفاده از مصالح و فناوریهای نو در مسیر ارتقا کیفیت طراحی و ساخت انجام می‌شود. ارائه راهکارهای اجرایی در زمینه هدایت و کنترل طراحی، اجرا و ساخت و ساز در شهرهای بزرگ از آن جمله است. برخی از راهکارهایی انجام شده در بررسیها و مطالعات سازمانها و نهادهای مسؤول؛ مانند الزامی شدن اجرای مقررات ملی ساختمان، ضوابط و آیین‌نامه‌های ساختمانی، آموزش مهندسان و

دست اندرکاران ساخت و ساز، استفاده از مجریان ذیصلاح، تبیین استانداردهای مهارت فنی، سپردن ساخت و ساز به عوامل متخصص، اجرای نظام جامع کنترل کیفیت طراحی و ساخت در اجرای طرحها و برنامه ریزی برای ارتقا سطوح فرهنگ عمومی در زمینه ساخت و ساز، می توانند به ارتقای کیفیت ساخت و ساز کمک کنند؛^۱ اما تجربه نشان داده است که پیروی از این اصول و قواعد، هر قدر هم که سخت گیرانه باشند، نمی توانند کاملاً سبب افزایش سطح کیفیت در طراحی و ساخت شوند و فعالیت در این راستا، باید در تمامی مراحل طراحی معماری و ساخت و ساز دنبال شود و از تمامی جنبه‌ها به این موضوع پردازیم.

تصویر ۴: ساختمان OCE
(مأخذ: نگارندگان)

پیشینه پژوهش

در سالهای اخیر سخنانی فراوان درباره هویت و جایگاه آن در معماری معاصر ایران ایراد شده است و شماری از محققان به بحث درباره هویت، جایگاه آن و عوامل هویت ساز پرداخته‌اند؛ بطور مثال مهدوی نژاد، بمانیان و خاکسار (۱۳۸۹) در مطالعات خود به بررسی معنای هویت معماری در دوران معاصر پرداخته‌اند و به این منظور به تبیین معنای هویت در سه دوره پیش از مدرن، مدرن و

پست مدرن پرداخته‌اند. آنها در این پژوهش ضمن اینکه تغییرات مفهوم هویت در دوران معاصر را بررسی کرده‌اند، با استفاده از متون تخصصی معماری و نظر اندیشمندان این حوزه به بررسی جایگاه و نقش هویت در سه دوران ذکر شده پرداخته‌اند. (مهدوی نژاد و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۱۳-۱۲۲) عیسی حجت (۱۳۸۴) در مطالعاتی که انجام داده است به بررسی جایگاه هویت از دو دیدگاه انسان سنتی و انسان مدرن پرداخته و به جستجوی دلایل بی‌هویتی معماری امروز که نشأت گرفته از انسان تنوع طلب مدرن پرداخته است و همچنین در پی یافتن هویت گمشده معماری گذشته ایران است که نشأت گرفته از انسان سنتی یا مذهبی است. او معتقد است که در معماری امروز ما به تعداد معماران، هویت وجود دارد. بنابراین هویتی وجود ندارد؛ در حالی که در معماری گذشته به دلیل نگاه وحدت‌گرایی معمار که در پی یافتن هویت الهی به جای یافتن هویت بود، هویتی واحد وجود دارد. (حجت، ۱۳۸۴: ۵۵-۶۲) حامد کامل نیا و محمدجواد مهدوی نژاد درباره معماری معاصر، به بررسی هویت و میل به منطقه‌گرایی در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که در میان کشورهای در حال توسعه تمایل به هویت و منطقه‌گرایی در کنار گرایش به جهانی شدن وجود دارد؛ (کامل نیا و مهدوی نژاد، ۱۳۹۱) اما همواره بر سر این مسأله اختلاف نظر وجود دارد که هویت اسلامی ایرانی ناشی از چیست و چه عواملی، پارامترهای هویت ساز هستند. به نظر می‌رسد که کیفیت ساخت و طراحی در احیای هویت اسلامی ایرانی نقش داشته و پارامترهای کیفیت طراحی و ساخت بر هویت تأثیرگذار باشند. حال سؤال این است که چه پیوند یا همبستگی

میان کیفیت ساخت و هویت اسلامی ایرانی وجود دارد؟

بیان مسأله

تحقیق حاضر درصدد است، دو بحث کیفیت ساخت و هویت اسلامی ایرانی را با یکدیگر مقایسه کند تا به پاسخ سؤال فوق دست یابد. به این منظور، برای هر یک از این دو عامل پنج پارامتر تعیین کرده‌ایم تا بتوانیم به بررسی و تحلیل این بحث پردازیم. مجموع این پنج شاخص به عنوان معرف هویت اسلامی - ایرانی و کیفیت طراحی و ساخت شناخته می‌شوند. بحث هویت را با پنج پارامتر توجه به زمینه طراحی، توجه به مسائل اقلیمی، خوانایی طرح، فرمگرا از معماری گذشته و مفهومگرا از معماری گذشته سنجیده‌ایم. همچنین کیفیت طراحی و اجرا نیز با پنج عامل معرفی شده است که آنها را معرف این عامل می‌شناسیم. این پارامترها عبارت اند از:

انسجام طراحی (وحدت)، اسکلت با دوام، اجرای صحیح نما، مصالح و توجه به زمینه. در ادامه به جایگاه هر یک از این شاخصها در معماری معاصر ایران و سپس به ارتباط میان این عوامل پرداخته می‌شود.

روش‌شناسی تحقیق

هدف از تحقیق حاضر شناسایی عوامل موثر در تحقق مفهوم هویت در معماری معاصر ایران است. فرضیه تحقیق ناظر بر این نکته است که بین کیفیت طراحی و اجرای بناهای معاصر و تحقق مفهوم هویت در آنها، رابطه‌ای معنادار وجود دارد. در این پژوهش متغیرهای کیفی به روشهای کمی اندازه گیری و تحلیل شده‌اند. مهدوی نژاد و ناگهانی (۱۳۹۰) در مطالعات خود نشان داده‌اند که

متغیرهای کیفی به روشهای کمی قابل بیان هستند. (مهدوی نژاد و ناگهانی، ۱۳۹۰) در این تحقیق برای جمع آوری اطلاعات از تکنیک پیمایش استفاده شده است که به این منظور پرسش نامه ای شامل دو گروه از اطلاعات در اختیار ۲۰ نفر از فارغ التحصیلان کارشناسی ارشد و دکترای معماری در بهار ۹۱ قرار گرفته است.

در گروه اول سؤالات اطلاعات مربوط به ۴۰۰ نمونه از بناهای معاصر تهران در حیطه هویت سنجش شده است. برای این نمونه گیری از روش نمونه گیری کوکران^۲ استفاده شده و ۴۰۰ نمونه به عنوان نماینده ای از جامعه آماری انتخاب شده است. سنجشهای مربوط عبارتند از:

توجه به زمینه طراحی، توجه به مسائل اقلیمی، خوانایی طرح، فرمگرا از معماری گذشته و مفهومگرا از معماری گذشته.

سپس پرسش شوندگان پرسشهای گروه دوم را پاسخ دادند. بر اساس این پرسشها پنج مرحله در حوزه طراحی و اجرا سنجیده می‌شوند که شاخصهای مربوط عبارتند از: انسجام طراحی (وحدت)، اسکلت با دوام، اجرای صحیح نما، مصالح و توجه به زمینه. برای آزمون فرضیه لازم است که این دو گروه از متغیرها با هم مقایسه شوند. به همین منظور پرسش نامه‌ها در غالب سؤالات دو قطبی به صورت طیف لیکرت تهیه شده‌اند که پرسش شوندگان به هر یک از پارامترها امتیازی بین یک تا پنج اختصاص داده‌اند و نتایج بعدی بر اساس میانگین امتیازهای داده شده تجزیه و تحلیل شده‌اند.

به منظور تحلیل داده‌های جمع آوری شده، از روش توصیفی - تحلیلی و آماری استنباطی -

تصویر ۶: مجتمع همایش های بین المللی جمهوری اسلامی ایران
(مأخذ: نگارندگان)

توصیف داده‌ها

در این بخش، بعد از تکمیل پرسش‌نامه‌ها و جمع‌آوری داده‌ها، در ابتدا پایایی و روایی پرسش‌نامه‌ها با روش آلفای کرونباخ^۳ سنجیده شدند. روش آلفای کرونباخ یکی از شایع‌ترین روش‌ها برای سنجش پایایی و روایی پرسش‌نامه‌هاست که یکی از مهمترین عوامل در تعیین یک آزمون خوب است. در حالت کلی ضریب آلفای بالای ۰,۷ نشان از پایایی خوب، بین ۰,۵ تا ۰,۷ نشان از پایایی متوسط است و در حالتی که ضریب آلفا کمتر از ۰,۵ باشد، پرسش‌نامه فاقد پایایی لازم است. همانطور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود ضریب آلفا برای هر پنج آیتم سنجیده شده برای کیفیت ساخت، بیش از ۰,۷ است که نشان از پایایی خوب پرسش‌نامه دارد و نشان دهنده وجود همبستگی درونی میان پرسش‌هاست. این ضریب برای شاخص انسجام طراحی ۰,۷۷ به دست آمده است که در میان دیگر پارامترهای کیفیت طراحی و اجرا کمترین مقدار است، ضریب آلفای شاخص پارامتر اسکلت با دوام برابر ۰,۸۲، پارامتر اجرای صحیح نما برابر با ۰,۸۳، پارامتر مصالح برابر با ۰,۸۹ است که بیشترین ضریب آلفا در میان این پارامترهاست، و ضریب

فراوانی استفاده شد. در تحلیل داده‌های آماری، به تحلیل داده‌ها برای توصیف نمونه، آمار توصیفی گفته می‌شود. همچنین می‌توان با تحلیل داده‌های نمونه، خصوصیات جامعه را برآورد کرد. به این مورد آمار استنباطی گفته می‌شود. (وانگ و فوم هوفه، ۱۳۹۰: ۴۸) بر اساس این روش، اطلاعات جمع‌آوری شده به صورت جدولهای توزیع فراوانی و پارامترهای آماری عرضه و روابط بین متغیرها با استفاده از روشهای آماری همبستگی و رگرسیون چند متغیره تحلیل شد. در راهبرد تحقیق همبستگی الگوهایی را برای تبیین رابطه میان دو یا چند متغیره در اوضاع مورد مطالعه، در نظر می‌گیرند که بتوانند متغیرهای مورد نظر را اندازه‌گیری کنند و سپس به ارتباط میان آنها پردازند. (گروت و وانگ، ۱۳۹۰: ۲۰۶) رگرسیون چند متغیره ابزاری تحلیلی است که در تحقیق همبستگی برای توضیح قوت برای رابطه میان دو یا چند متغیره استفاده می‌شود. (گروت و وانگ، ۱۳۹۰: ۲۳۸) برای به دست آوردن این روابط از نرم افزار آماری SPSS کمک گرفته شد.

تصویر ۵: بیمارستان میلاد (مأخذ: نگارندگان)

آلفای توجه به زمینه نیز برابر ۰,۸۵ به دست آمده است.

جدول ۱: محاسبه ضریب آلفا برای تاثیر شاخصهای کالبدی بر هویت (مأخذ: نگارندگان)

شاخصها	ضریب آلفای محاسبه شده	سطح معناداری
انسجام طراحی (وحدت)	۰,۷۷	۰,۰۰۰
اسکلت بادوام	۰,۸۲	۰,۰۰۰
اجرای صحیح نما	۰,۸۳	۰,۰۰۰
مصالح	۰,۸۹	۰,۰۰۰
توجه به زمینه	۰,۸۵	۰,۰۰۰

مؤلفه‌های سنجیده شده در پرسش‌نامه‌ها به صورت طیف پنج گزینه‌ای لیکرت تنظیم شده بودند و در اختیار پرسش‌شوندگان قرار گرفتند. (از ۱ به معنی خیلی کم تا ۵ به معنی خیلی زیاد) به منظور کمی‌سازی آنها از روش مقیاس‌سازی استفاده شد و میانگینی برای هر یک از شاخصها به دست آمد. باید خاطر نشان شد که میانه نظری تحقیق عدد سه است و میانگینهای به دست آمده برای شاخصهای هویت (جدول شماره ۲) همگی از متوسط نظری تحقیق بالاتر هستند. در این میان بالاترین میانگین به شاخص توجه به مسائل اقلیمی اختصاص دارد که ۳,۹۲ به دست آمده است. همچنین پایین‌ترین میانگین متعلق به شاخص مفهومگرا از معماری گذشته است که برابر با ۳,۱۶ است. میانگین سه شاخص دیگر عبارت اند از:

۳,۲۸ برای توجه به زمینه طراحی؛

۳,۹۱ برای خوانایی طرح؛

۳,۸۵ برای شاخص فرمگرا از معماری گذشته.

در میان شاخصهای کیفیت طراحی و ساخت نیز تنها میانگین پارامتر مصالح که برابر ۳,۹ به

دست آمده است، بالاتر از متوسط نظری تحقیق است و باقی پارامترها کمتر از میانه نظری تحقیق برآورد شده اند. کمترین مقدار به دست آمده، متعلق به شاخص توجه به زمینه است که برابر ۱,۳ است. میانگین سایر شاخصهای کیفیت طراحی عبارت اند از:

۱,۸ برای شاخص انسجام طراحی؛

۲,۳ برای شاخص اسکلت با دوام؛

۲,۸ برای اجرای صحیح نما (جدول شماره ۳)

بنابراین طبق میانگینهای به دست آمده، می‌توان به جایگاه عوامل یاد شده در نمونه‌های مورد مطالعه دست یافت.

جدول ۲: میانگین شاخصهای کیفیت طراحی و اجرا (مأخذ: نگارندگان)

شاخصها	میانگین
انسجام طراحی (وحدت)	۱,۸
اسکلت بادوام	۲,۳
اجرای صحیح نما	۲,۸
مصالح	۳,۹
توجه به زمینه	۱,۳

جدول ۳: میانگین شاخصهای هویتی (مأخذ:

نگارندگان)

شاخصها	میانگین
توجه به زمینه طراحی	۳,۲۸
توجه به مسائل اقلیمی	۳,۹۲
خوانایی طرح	۳,۹۱
فرمگرا از معماری گذشته	۳,۸۵
مفهومگرا از معماری گذشته	۳,۱۶

بحث و تحلیل نتایج

به منظور بررسی ارتباط میان شاخصهای حوزه طراحی و اجرا با عوامل هویت از آزمون همبستگی پیرسون^۴ استفاده شد. نتایج آزمون مبین وجود ۲۴

تحقیق عامل انسجام طراحی (وحدت) بیش از چهار عامل دیگر در تحقق مفهوم هویت نقش دارد؛ این در حالی است که کمترین پارامتری که در تحقق مفهوم هویت نقش دارد پارامتر اجرای صحیح نماست.

جدول ۴: رگرسیون چند متغیره تاثیر کیفیت طراحی بر هویت در نمونه های مورد مطالعه (مأخذ: نگارندگان)

Sig	Beta	B	شاخصها
۰,۰۰۰	۰,۸۰۷	۶,۸	انسجام طراحی (وحدت)
۰,۰۰۰	۰,۷۲۹	۶,۳	اسکلت بادوام
۰,۰۰۰	۰,۶۹۸	۶,۲	اجرای صحیح نما
۰,۰۰۰	۰,۷۴۳	۶,۱	مصالح
۰,۰۰۰	۰,۷۸۴	۵,۹	توجه به زمینه

$R=0.224$, $R^2=0.0411$, $F=12.01$, $Sig=0.000$

عاملی دیگر که در این پژوهش سنجیده شد ضریب تطابق وزن^۷ است. برای ارزشگذاری شاخصهای کیفی معمولا از ضریب وزنی استفاده می شود. ضریب وزنی عددی است که به شاخصهای ترتیبی اختصاص داده می شود و بر اساس آن می توان با کدگذاری وزن هر پارامتر را محاسبه کرد. مطالعات صورت گرفته نشان داد که در میان نمونه های آزمون شده، وزن شاخص انسجام در طراحی برابر با ۰,۰۳۷ است که بر اساس طیف پنج تایی تعریف شده در وضعی کاملا نامناسب قرار دارد. وزن دو شاخص توجه به زمینه و اجرای صحیح نما نیز هریک با ضریب تطابق وزن ۰,۰۹۶ و ۰,۱۲۵ به ترتیب در اوضاع کاملا نامناسب و نامناسب قرار دارند. تنها وزن شاخصهای اسکلت با دوام و مصالح در اوضاع کاملا مناسب قرار گرفته اند که ضریب تطابق وزن

درصد همبستگی میان عوامل طراحی، اجرا و شاخصهای هویتی است؛ به این معنی که تغییرات کیفیت طراحی و ساخت ۲۴ درصد بر روی تغییرات عوامل هویتی تأثیرگذار هستند. دقت معناداری ۰,۰۰ نیز نشان دهنده معنادار بودن رابطه است، بنابراین شانس تصادفی بودن این رابطه، صفر است.

پس از اطمینان از وجود رابطه بین متغیرها، برای بررسی درستی و نادرستی فرضیه تحقیق و برآورد میزان این ارتباط، با کمک آزمون «رگرسیون» چند متغیره^۵ سهم هر یک از عوامل طراحی و اجرا بر هویت سنجیده شد. این آزمون نشان دهنده میزان ارتباط هر پارامتر حوزه طراحی و اجرا، با هویت در بناهای معاصر است. همانطور که در جدول شماره چهار مشاهده می شود، ضریب بتا^۶ نشان می دهد که عوامل کالبدی بیش از نیمی از تحقق مفهوم هویت را بر عهده دارند. طبق نتایج به دست آمده ضریب بتا نشان می دهد که بیش از ۸۰ درصد مفهوم هویت از مفهوم انسجام در طراحی (وحدت) نشأت می گیرد و درجه ارزشی (۰,۰۰) نشان می دهد که معناداری این رابطه از اهمیتی فراوان برخوردار است. همچنین طبق این بررسی مفهوم هویت را بیش از ۷۲ درصد نشأت گرفته از اسکلت بادوام می دانیم. به همین ترتیب می توان گفت که اجرای صحیح نما، مصالح به کار رفته و توجه به زمینه هر کدام به ترتیب بیش از ۶۹، ۷۴ و ۷۸ درصد در تحقق مفهوم هویت نقش دارند. به این ترتیب سهم هر پنج متغیر حوزه طراحی و اجرا در تحقق مفهوم هویت در بناهای معاصر تهران به دست آمد که درجه ارزشی نیز نشان از معنادار بودن روابط است. طبق یافته های

این دو شاخص به ترتیب برابر با ۰,۴۳۹ و ۰,۴۲۸ است.

جدول ۵: ضریب تطابق وزن (مأخذ: نگارندگان)

شاخصها	کاملا نامناسب	نامناسب	متوسط	مناسب	کاملا مناسب
انسجام طراحی (وحدت)	۰,۰۳۷				
اسکلت بادوام					۰,۴۳۹
اجرای صحیح نما				۰,۱۲۵	
مصالح					۰,۴۲۸
توجه به زمینه	۰,۰۹۶				
شاخص ضریب تطابق وزن	۰,۰۰۰ < X < ۰,۱	۰,۱ < X < ۰,۲	۰,۲ < X < ۰,۳	۰,۳ < X < ۰,۴	۰,۴ < X < ۰,۵

نتیجه گیری

طبق مطالعات انجام شده، در میان شاخصهای سنجیده شده برای کیفیت طراحی و اجرا، کمترین میانگین متعلق به شاخص توجه به زمینه است. همچنین کمترین میانگین به دست آمده در میان شاخصهای هویتی، پارامتر مفهومگرا از معماری گذشته است. این آمار نشان می‌دهد که برای ارتقا سطح کیفیت طراحی و اجرا و همچنین هویت در بناهای معاصر، باید به تأثیر هر یک از این شاخصها توجه کرد و از آن جایی که از نظر پرسش شوندگان دو عامل توجه به زمینه و مفهومگرا از معماری گذشته کمترین نمره را به خود اختصاص داده‌اند، این دو عامل در وضعی بحرانی‌تر قرار گرفته‌اند و نیازمند توجهی بیشتر از سوی طراحان و سازندگان هستند. البته در میان شاخصهای کیفیت طراحی و اجرا تنها شاخص مصالح بالاتر از متوسط نظری تحقیق قرار گرفت و بقیه پارامترها زیر این میانه قرار گرفتند که این موضوع نشان از اهمیت توجه به پارامترهای کیفیت طراحی و اجرا دارد.

همچنین با توجه به همبستگی میان دو پارامتر هویت و کیفیت طراحی و اجرا، یکی از عواملی که می‌تواند به ارتقای مفهوم هویت کمک کند، توجه به کیفیت طراحی و اجراست که خود به عوامل متفاوتی نظیر شاخصهای بیان شده بستگی دارد و با توجه به سهم هر یک از این عوامل می‌توان از آنها کمک گرفت. طبق نتایج به دست آمده، سهم هر یک از شاخصهای کیفیت طراحی و اجرا در تحقق مفهوم هویت بیش از ۷۰ درصد است و با توجه به اینکه عامل انسجام طراحی (وحدت) بیشترین سهم را در این میان دارد. (بیش از ۸۰ درصد) توجه به این شاخصها و تلاش در ارتقای آنها می‌تواند به تحقق مفهوم هویت در معماری معاصر کشورمان کمک کند. برای دست یابی به مفهوم هویت ایرانی اسلامی در معماری معاصر ایران، می‌توانیم با ارتقا سطح ساخت و ساز، توجه به نکات طراحی و اجرایی و تلاش در بهبود این عوامل، به این هدف دست یابیم.

پی نوشتها:

معماری)؛ نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۴، صص ۶۲-۵۵.

۶. دهخدا، علی اکبر. (۱۳۳۴). لغت نامه دهخدا؛

تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۷. عمید، حسن. (۱۳۶۳). فرهنگ عمید؛ تهران:

انتشارات امیر کبیر.

۸. کامل نیا، حامد و محمدجواد مهدوی نژاد.

(۱۳۹۱). آشنایی با معماری معاصر از شرق تا

غرب؛ چاپ اول، تهران: انتشارات علم معمار.

۹. گروت، لیندا و دیوید وانگ. (۱۳۹۱). روشهای

تحقیق در معماری؛ ترجمه علیرضا عینی فر، چاپ

پنجم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۱۰. گیلدنز، آنتونی. (۱۳۷۸). تجدد و تشخیص:

جامعه و هویت شخصی در عصر جدید؛ ترجمه

ناصر موفقیان، چاپ اول، تهران: نشر نی.

۱۱. معین، محمد. (۱۳۷۱). فرهنگ لغت فارسی؛

تهران: انتشارات امیر کبیر.

۱۲. مهدوی نژاد، محمدجواد. (۱۳۸۱). «هنر اسلامی،

در چالش با مفاهیم معاصر و افقهای جدید»؛ مجله

هنرهای زیبا، شماره ۱۲، صص ۲۳-۳۲.

۱۳. ----- (۱۳۸۳). «حکمت

معماری اسلامی، جستجو در ژرفساختهای

معنوی معماری اسلامی»؛ مجله هنرهای زیبا، شماره

۱۹، صص ۵۷-۶۶.

۱۴. ----- (۱۳۸۴). «آموزش نقد

معماری؛ تقویت خلاقیت دانشجویان برای تحلیل

همه جانبه آثار معماری»؛ مجله هنرهای زیبا، شماره

۲۳، صص ۶۹-۷۶.

۱۵. ----- (۱۳۸۴). «معماری

پیشرو و پیوند با گذشته، جستاری از منظر هویت

بر آینده معماری کشورهای اسلامی»؛ فصلنامه

آبادی، شماره ۴۶، صص ۶-۱۳.

۱. برگرفته از بیانیه همایش ساخت و

ساز در پایتخت، ۱۳۸۱

۲. یکی از پرکاربردترین فرمولهای مورد

استفاده برای برآورد حجم نمونه فرمول کوکران

است. ویژگی این فرمول این است که می توان

حجم جامعه را نیز در آن دخالت داد و به یک

نمونه منطقی تر دست یافت. فرمول کوکران به

این صورت است:

$$n = \frac{z^2 pq}{d^2} \div \left(1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right) \right)$$

(حافظ نیا، ۱۳۷۷)

3. Cronbach's Alpha
4. Pearson's product moment
5. Multiple linear regression analysis
6. Coefficient of Beta
7. Consistency ratio

منابع

۱. ابل، کریس. (۱۳۸۷). معماری و هویت؛ ترجمه

فرح حبیب، چاپ اول، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی،

واحد علوم و تحقیقات.

۲. الکساندر، کریستوفر. (۱۳۸۱). معماری و راز

جاودانگی؛ راه بی زمان ساختن، ترجمه مهرداد

قیومی بیدهندی، چاپ اول، تهران: مرکز چاپ و

انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

۳. پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۸۱). «کیفیت فضا»؛

فصلنامه آبادی، شماره ۳۷، صص ۱۰۰-۱۱۱.

۴. حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۷۷). مقدمه ای بر

روش تحقیق در علوم انسانی؛ چاپ اول، تهران:

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه

ها (سمت).

۵. حجت، عیسی. (۱۳۸۴). «هویت انسان ساز،

انسان هویت پرداز (تاملی در رابطه هویت و

۱۶. ----- (۱۳۸۵). «سبک شناسی جریانهای معماری معاصر گرایشهای معماری پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران»؛ فصلنامه آبادی، شماره ۵۲، صص ۱۲-۲۳.
۱۷. مهدوی نژاد، محمدجواد و دیگران. (۱۳۸۹). «هویت معماری؛ تبیین معنای هویت در دوره های پیشامدرن، مدرن و فرامدرن»؛ نشریه هویت شهر، شماره ۷، صص ۱۱۳-۱۲۲.
۱۸. مهدوی نژاد، محمدجواد و دیگران. (۱۳۸۹). «تجدید حیات گرایی و معماری معاصر ایران در سال های پس از پیروزی انقلاب اسلامی»؛ فصلنامه شهر ایرانی اسلامی، شماره ۲، صص ۹۵-۱۰۲.
۱۹. مهدوی نژاد، محمدجواد و محمد مشایخی. (۱۳۸۹). «بایسته های طراحی مسجد بر مبنای کارکردهای فرهنگی - اجتماعی»؛ دو فصلنامه آرمانشهر، شماره ۵، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، صص ۶۵-۷۸.
۲۰. مهدوی نژاد، محمدجواد و نوشین ناگهانی. (۱۳۹۰). «تجلی مفهوم حرکت در معماری معاصر ایران»؛ فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۳، صص ۲۱-۳۴.
۲۱. وانگ، ژین هائو و راینر فوم هوفه. (۱۳۹۰). روشهای تحلیلی در برنامه ریزی شهری و منطقه ای؛ ترجمه مجتبی رفیعیان و ایوب شریفی، چاپ پنجم، تهران: مرکز نشر آثار علمی دانشگاه تربیت مدرس.

